

Türkiye ve Kuzey Makedonya İlişkileri

Kjani HALİD¹

Başvuru Tarihi: 29.05.2021

Kabul Tarihi: 05.06.2021

Yayın Tarihi: 15.06.2021

ÖZET

Kuzey Makedonya, Yugoslavya'nın dağılması üzerine kendi tercihi doğrudan bu yönde olmamasına karşın bağımsızlığını ilan etmiş ve ardından varlığını sürdürebilmek için ölümcül bir yaşam mücadelesine girmiştir. 1990'lar boyunca yaşam mücadelesinde Türkiye'nin desteğini yoğun olarak aramış ve jeopolitik konumu da dahil birçok açıdan Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikasında önemli ayağı olmuştur. Genel akış içerisinde değerlendirilecek olursa, Kuzey Makedonyada aktif Türk dış politikası bölgedeki krizlerden beslenmiştir. Bu itibarla, iki ülke arasında ikili ilişkiler nasıl olduğu, Türkiye'nin nasıl bir dış politika benimsediği, Kuzey Makedonya'nın buna karşılık politikasını göreceğiz. Bu çalışmada, anılan konularla ilgili olarak kapsamlı bir inceleme sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Makedonya, Türkiye, Dış İlişkiler

TURKEY AND NORTH MACEDONIA RELATIONS

ABSTRACT

North Macedonia has declared its independence on the disintegration of Yugoslavia, despite its lack of direct preference, and then entered a fatal struggle for survival in order to survive. During the 1990s have searched intensively support Turkey's geopolitical position and has been involved in important pillar in many aspects of Turkey's foreign policy towards the Balkans. The country's territory for centuries been part of the Ottoman Empire and in the modern era was important for the stability of the Balkans to Turkey. In this regard, it is associated with how bilateral between the two countries, we will see how that Turkey has adopted a foreign policy. If evaluated in the general flow, Turkish foreign policy active in the Balkans was fed by the crises in the region. A comprehensive review of the aforementioned issues is presented in this research.

Keywords: North Macedonia, Turkey, Foreign Policy

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, kanihld@gmail.com ve ORCID ID NO: 0000-0001-7382-2409

1. Giriş

Kuzey Makedonya; Türkiye'nin, tarihsel, kültürel ve demografik nedenler ve güvenlik ihtiyaçlarının örtüşmesi sebebiyle en fazla ilgi gösterdiği Balkan ülkelerinden biridir. Türkiye için önemli bir ülke olması da yoğun Türk nüfusu barındırmasıdır. 1448'de II. Kosova Savaşı ile Kuzey Makedonya Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine girmiştir. 1912-1913 yılları arası yapılam Balkan Savaşları ile Osmanlı İmparatorluğundan son ayrılan bölge olmuştur. 1991 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin çökmesi sırasında Kuzey Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir. 6 Şubat 1992'de de Türkiye Kuzey Makedonya'yı tanımıştır. Türkiye, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal ismiyle tanıyan ilk ülkelerden ve Üsküp'te Büyükelçilik açan ilk ülke olmuştur (Tevfik Orçun Özgün, 2014).

Türkiye bağımsızlığından itibaren Kuzey Makedonya ile ilişkilerini oldukça sıcak ve yoğun bir şekilde tutmuş, özellikle Kuzey Makedonya'da yaşayan Türk azınlığın güvenliği ve Balkanlar'da istikrarın bozulmaması için Kuzey Makedonya'yı desteklemiş, ülke ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Türkiye, Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığını tanımakla kalmamış, Kuzey Makedonya'nın dünyadaki ekonomik düzene uyum sağlaması için elinden geleni yapmış, yapmaya da devam edecekmiş gibi gözükmektedir. Buna da Kuzey Makedonya'da yaşayan yüz bine yakın Türk-Müslüman nüfusun etkisi olmuş, bu unsurun etkisi devam edeceğe benzemektedir. (Kodal, 2014)

Ayrıca, Türkiye bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğünü, egemenliğini ve sınırlarının değişmezliğini kararlıkla savunmakta, Kuzey Makedonya'nın üniter devlet yapısının yanı sıra çok uluslu ve çok kültürlü dokusunun korunmasını desteklemektedir. Desteklemeye de devam edecek konumda olduğunu her fırsatta açıklamaktan da geri durmamaktadır.

2. Kuzey Makedonya'daki Krizler ve Türkiye Desteği

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya'nın dağılması sonrasında resmen doğduğu Eylül 1991'den bu yana belirgin bir yaşam savaşı içerisinde üç yaşamsal kriz atlatmıştır. Bir kriz Yugoslavya'nın dağılması sonrasında yaşanan savaşlar ve de Kuzey Makedonya'nın karşılaştığı uluslararası tanıma kriziydi. ikinci kriz, 1999'da Kosova'ya NATO müdahalesi sonrasında yaşandı. Kosovalı Arnavut mültecileri Kuzey Makedonya yayılması, ülkenin zaten hassas olan demografik dengelerini bozulacağı endişesine yol açtı. Üçüncü kriz ise 2001 yılının Ocak ayında ülkenin içindeki etnik gerginliğin çatışmaya dönüşmesi ile başladı. bu son kriz 2001 Ağustosunda imzalanan Antlaşması ile bir ölçüde çözüme kavuşmuş gibi gözüküyor ise de, bunalıma yol açan nedenlerin ortadan kalktığını söylebilmek olanaklı değildir (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012).

Bu kriz süreçlerinde Türkiye, Kuzey Makedonya'ya yaşam mücadelesinde büyük destek sunan tek bölgesel ülkeydi. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin Balkanlarda istikrarın, Kuzey Makedonya'nın istikrarının temel alınması ile sağlanabileceği şeklindeki belirgin inancı idi. Türkiye, ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Şubat 1992'de Kuzey Makedonya'yı o zaman ki anayasal ismi "Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanıdı ve büyükelçilik açan ilk devlet oldu. Böylelikle Türkiye, bütün komşularıyla ciddi sorunlar yaşayan, ambargolar altında yaşam savaşı veren ülke ile ilişkilerini temellerini zor zamanlarında mali, insani ve en önemlisi siyasi destek sağlayarak attı. Bu çerçevede Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında 18 Mayıs 1992'de bir güvenlik Protokolü imzalandı (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012).

Kuzey Makedonya Türkiye için ne kadar önemli anlamak istiyorsak 2001 krizine bakmamız gerekir. Kuzey Makedonya'da yaşanan bu kriz'de, Türkiyenin çabası ve Kuzey Makedonya'nın toprak bütünlüğünü destek olması Bu ülkenin bir iç savaşa yuvarlanması engellenmesi ve bu ülkenin yaşayacağı istikrarsızlığı tüm Balkanlar'ı kapsayan bir savaşa dönüştürebileceği için ve Türkiye'yi de içine çekebileceği riskidir.

Bu kriz Kuzey Makedonya'daki Arnavut milliyetçilerin ortak devlet önerisi idi ve bu nedenle Makedon-Arnavut çatışmaları başlamıştı. Türkiye çatışmaların sona erdirilmesi ve Kuzey Makedonya'nın varlığını daimleştirilmesi için önemli çaba sarf etti. İkili çatışmalar sürerken, Kuzey Makedonyalı Türkler kaygılı bir bekleyiş içerisinde olmuş ve iki tarafın anlaşmasından kendileri için zararlı bir sonuç çıkabileceğinden de endişe etmişlerdir. Bu noktada, Kuzey Makedonyalı Türklerin beklentisi Elbette Türkiye'nin kendilerini korumak yönünde daha etkin bir rol sahibi olması olmuştur. Arnavut milliyetçilerin ısrarla üzerinde durdukları ortak devlet önerisi aslında bir çeşit Makedon-Arnavut "çift-uluslu" ortak egemenlik anlamına gelmektedir. Çift ulusluluk siyasi projesinde sayıca daha küçük azınlıklar arada sıkışmışlık duygusu yaşamışlardır. Çatışmaların artması ile öfkesi kabanarak Makedon milliyetçilerin Türklere ait ev ve dükkanlara saldırımları da bu arada kalmışlığın net bir ifadesi ve kaygıların doruk noktası olmuştur. Bu saldırılar Türkiye'nin kadim çekincesi olan Kuzey Makedonyalı Türkleri Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmaları ihtimalini de gündeme getirmiştir. Nitekim Balkanlar'da yaşanan krizlerde Türk ve Müslüman azınlıkların Türkiye'ye göç olanaklarını değerlendirmeleri bilindik bir durumdur. Zaten, Arnavut militanlar ile Makedon Güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar esnasında ilk etapta 2500 kişinin Kuzey Makedonya'dan Türkiye'ye kaçmış olmaları da bu kaygıyı güçlendirmiştir Türkiye bu kriz sarmalı esnasında da mültecileri ağırlamıştır (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012).

3. İsim Sorunu

Kriz döngülerin den sonra, siyasi alanda Türkiye'nin Kuzey Makedonya'ya desteği bu ülkenin NATO ve AB entegrasyonları çerçevesinde yer almıştır. Bu bağlamda, Kuzey Makedonya'nın temel sorunu Yunanistan ile bağımsız olduğundan beri yaşadığı isim krizi olmuştur. Türkiye bu konuda baştan beri verdiği desteği AB bütünlüşmesi çerçevesinde de sunmuştur. Örneğin Eylül 2011'de gerçekleştirdiği Kuzey Makedonya ziyareti sırasında, Başbakan Erdoğan Türkiye'nin bu konudaki tavrını net olduğunu, Makedonya'nın isim konusunda bir anayasal Hakkı olduğunu, Yunanistan'ın tavrının anlaşılabilir ve yanlış olduğunu ifade etmiş ve *"Artık küreselleşen bir dünyada, güncellenen bir dünyada yaşıyoruz, barışın egemen olması gereken bir dünyada yaşıyoruz. Makedonya bu yola girmiştir. bağımsızlığını bu isim altında ilan etmiştir. Dolayısıyla buna saygı duymak gerekir diye düşünüyorum. tüm Makedon halkının da bu en doğal hakkıdır"* demiştir (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012), (Çelikkol, 2019)

Bu sorunla ilgili her ne kadar 2018 yılının başlarına kadar bir çözüm olmamışken, Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ile Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev, 12 Haziran 2018'de ülkelerinde düzenledikleri basın toplantılarında görüşmeler sonucunda "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" adı üzerinde anlaşmalarını açıklamış, iki ülke hükümet temsilcilerinin katılımıyla 17 Haziran 2018'de imzalarını atmıştır. (Fazlagikj & Abdula, 2019)

4. Yeni Osmanlılık Eleştirisi

Türkiye'nin Kuzey Makedonya'ya yönelik dış politikasını incelerken, Son dönemlerde belirgin bir şekilde canlanan Osmanlılık tartışmasına da değinmek gerekir. AKP hükümetinin dış politikasındaki aktivizmin Osmanlı geçmişine yönelik olumlu göndermelere benzemesi ve bu siyasi partinin "İslamcı" kökeninin yarattığı izlenim nedeniyle, 1990'ların başında ortaya çıkan "yeni Osmanlılık" tartışması 2000'li yılların ilk 10 yılının sonunda yeniden canlanmıştır. Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olduğu dönemde bazı sözlerini de bu canlılığı katkıda bulunduğu gözlemlenebilir (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012).

Davutoğlu bir yanda siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve işbirliği, bütünlüşme ile kültürel uyum ve hoşgörü temelinde yeni bir Balkanlardan bahsederken, öte yandan bunu "osmanlı balkanı" olarak tanımlamıştır. Davutoğlu, *"Bu çerçevede, Belgrad, Üsküp, Sarybosna, İstanbul ve Edirne gibi tarihi yerlerimiz bir gün AB bayrağı altında birleşecektir"* demiştir. Bu hem yeni osmanlıcı bir söylem gibi algılanabilir hem de çağdaş dünya siyasetinin değer ve süreçlerinden bağımsız olmayan, Uluslararası Topluluk içerisinde kalmaya özen gösteren bir yaklaşım sergilediği de düşünülebilir (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012).

Osmanlılık Balkanlarda tüm yirminci yüzyıl boyunca olumsuz algılarla hatırlanmıştır. Uzlaşma sıkıntısı yaratan etnik sorunlar, o sorunların oluştuğu bağlamda referansla çözülemez. Osmanlı referansı, Türkiye için gayet engelleyici de olabilmektedir. Aslında, Türkiye son yirmi yıldaki dış siyasetinde bu hassas dengeyi gözetmek konusunda oldukça başarılı olmuş ve Uluslararası Topluluk'un çağdaş değerler çerçevesinde sunmaya çalıştığı etkinliklere kendi siyasi dini eklemeyi başarabilmiştir.

5. Kuzey Makedonya'daki Fetö Unsuru

Son dönemde Türkiye ve Kuzey Makedonya ilişkilerine bakacak olursak "Fetö unsuru" ilişkileri sarstığını görüyoruz. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Kuzey Makedonya ziyaretinde Türkiye'nin verdiği desteği hatırlatarak, "Kuzey Makedonya'nın Avrupa Atlantik bağlarının güçlenmesini her bakımdan arzu ediyoruz", ülkedeki FETÖ varlığına dikkat çekerek; *"FETÖ'nün bir kısım unsurlarının maalesef Makedonya'da varlığını biliyoruz. Bu konuda Türk ve Makedon makamlarının birçok çalışması oldu ve bu konuda önemli gelişmeler oldu. Önümüzdeki dönemde biraz daha somut adımlarla bu terör belasından kurtulmamızın iki ülke yararına olacağını bir kez daha belirtmek istiyorum, Çünkü bunlar iki ülke ilişkilerine çok ciddi zararlar veriyorlar. Kardeşliğimizi, dostluğumuzu bir şekilde sabote ediyorlar. Önümüzdeki günlerde bu konuda da önemli gelişmeler olacağına Makedon tarafının gerekli adımları atacağına bütün kalbimle inanıyorum."* demişti (Günlüğü, 2019).

6. İkili Ekonomik İlişkiler

Türkiye - Kuzey Makedonya ekonomik ilişkilerinde, ticari anlamda Türkiye'nin açıkça üstün olduğu asimetric bir ilişki olduğu görülmüştür. İkili Ticaret hacminin %83'ünü Türkiye'nin ihracatı, yüzde 17'sini ise ithalat oluşturmaktadır. Türkiye - Kuzey Makedonya serbest ticaret Anlaşması 7 Eylül 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmış, 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İkili ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye rağmen Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. Kuzey Makedonya'da kayıtlı Türk firma sayısı 200 olmakla birlikte, T.C. Üsküp Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği tarafından 40 civarında Türk firması tespit edilmiştir (Adıyaman, 2019), (Esra & Doğru, 2019).

Kuzey Makedonya'da doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren Türk şirketlerinin sayısı 100'e yaklaşır. bunların önemli bölümü KOBİ niteliğinde ve mikro işletmeler şeklinde olup toplam yatırım miktarı 180 milyon dolar civarındadır. Ancak, TAV ve Şişecam gibi büyük çaplı şirketlerin Kuzey Makedonya yatırımları ile birlikte Kuzey Makedonya'daki toplam Türk yatırım tutarı 500 milyon ABD dolarını aşmaktadır (Esra & Doğru, 2019).

Kuzey Makedonya'nın dünya standartlarında ilk alışveriş, ticaret ve kültür merkezi olan 25 bin metrekare kapalı alana sahip Ramstore Alışveriş Merkezi, Üsküp'te Haziran 2005 itibariyle faaliyete geçmiştir. 20 milyon dolar tutarında bir yatırım ile gerçekleştirilen alışveriş merkezinde 20 bin çeşit mamül tüketicilere sunulmakta ve bin kişiye istihdam sağlanmaktadır. 2009 yılında hisselerinin büyük çoğunluğunu İngiliz bir firmaya satmasına rağmen, 2010 yılında da halen Türkiye'den yönetimine devam etmiştir (Adıyaman, 2019).

Ziraat Bankası 1998'de 10.4 milyon dolar tutarında yatırım ile Üsküp'te kurulmuştur. 2003'de sermaye artırımını kaydedilmiştir. Ülkede eksikliği duyulan bireysel tüketici kredileri, vadeli ihracatın finansmanı ve elektronik bankacılık hizmetleri konusunda hizmet vermeyi planlamaktadır (Adıyaman, 2019), (Esra & Doğru, 2019).

Türkiye'de, Türkiye - Makedonya İş Konseyi Toplantısı düzenlenmiştir. Açılışını Başbakan Erdoğan'ın yaptığı foruma, Makedonya Başbakanı Nikola Gruevski, Ulaştırma Bakanı Mile Yana Kievi ve Türk asıllı Devlet Bakanı Hadi Nezir katılmıştır. Başbakan Gruevski, Kuzey Makedonya'daki yatırım fırsatlarını beraberinde Bakanlar ve işadamlarından oluşturduğu bir heyet ile bu forumda dile getirmişlerdir. Yaklaşık 1.700 Türk şirket temsilcisiyle bir araya gelen Makedon heyeti, bugüne kadar gerçekleştirdiği benzer ziyaretlerdeki en büyük yatırımcı kitlesine ulaşmıştır (Esra & Doğru, 2019).

Yatırımlar içerisinde en gözde çarpanı TAV'ın Ohrid St. Paul The Apostle ve Üsküp'teki "Alexander the Great" havalimanlarının yapım yenileme işini tamlaması ve işletmesini 20 yıllığına üstlenmesi oldu. Bu amaçla 2008'de TAV Macedonia kuruldu. Bunların dışında Türk firmaları ve yatırımcıları, bu ülkede birçok farklı yatırım yapmıştır.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında 7 Eylül 1999'da imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması 1 Ekim 2000'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre Türkiye, sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerini bir kısım ürün (deri giyim eşyası, ayakkabı, gübreler, petrol yağları, demir-çelik, bakır ve alüminyumdan borular, işlenmemiş çinko) hariç, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırmıştır (Esra & Doğru, 2019), (Adıyaman, 2019).

Kuzey Makedonya ise, bir kısım sanayi ürününde gümrük vergilerini Anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi ile birlikte kaldırmış, diğer sanayi ürünlerinin vergilerini ise kademeli olarak 1 Ocak 2008 tarihine kadar kaldırmayı taahhüt etmiştir. Fakat bu anlaşma beklenen sonuçları sağlayamamıştır. Kuzey Makedonya AB ülkeleri ile 2000'de imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile AB ülkeleri yatırımcılarına kolaylık sağlamış fakat bu ayrıcalıklardan Türk iş adamları yararlanamamıştır. Bu yüzden Türk firmaları dezavantajlı duruma gelmiştir (Sönmezoğlu, Baklacioğlu, & Terzi, 2012), (Esra & Doğru, 2019).

7. Sonuç

1990'ların başından beri yapılan çalışmalar ve tartışmalarda Balkanlarda istikrarın Türkiye için asal olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye'nin özellikle diğer bölgelerde yaşadığı sorunlar düşünüldüğünde, Balkanlar için temel önceliğin istikrar olması gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Türkiye, bir yandan gücü elverdiği ölçüde liderlik rol üstlenmeye çalışırken, Bir yandan da başka bir bölgesel aktörün hegemonya kurmasını engellemeye çalışmıştır. Türkiye'nin Balkanlarda en fazla önem verdiği ülkelerden biri Kuzey Makedonya olduğundan ve bu da raporlarla ortaya konulduğundan, Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra Makedon Hükümeti yeni kurulan Makedonya Cumhuriyeti'nin Türkiye tarafından tanınmasına özel önem vermiştir. Bunda Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların ve rekabetin olmasının, Türkiye'nin Kuzey Makedonya'yı tanıma ihtimalinin yüksek bulunmasının bunda etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Özgün, T. O., Koçak, O., *Tarihi ve Kültürel Perspektifte Türkiye-Makedonya İlişkileri*, International Conference On Eurasian Economies Dergisi, 2014.
- Kodal, T., *Makedonya'nin Bağımsızlığı'ni Kazanması ve Türkiye*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 377-396. 2014.
- Sönmezoğlu, F., Baklacioğlu, Ö. N., & Terzi, Ö., *XXI.Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2012.
- Adıyaman, Ş., *Türkiye-Makedonya İlişkileri*, Bilgesam, 2012, <http://www.bilgesam.org/incele/138/-turkiye-makedonya-iliskileri/#.XOOFsMgzZPY> adresinden alındı. (ET:17.05.2019).
- Biçer, E., & Doğru, B., *Kuruluşundan beri Makedonya-Türkiye İlişkileri*, Tuicacademi, 2013, <http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonya-iliskileri/> adresinden alındı. (ET:19.05.2019).
- Günlüğü, B., *Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya hem destek hem uyarı*, Balkan Günlüğü, 2019, <https://balkangunlugu.com/2019/04/16/turkiyeden-kuzey-makedonyaya-hem-destek-hem-uyari/> adresinden alındı. (ET:20.05.2019).
- Çelikkol, O., *Makedonya "isim" sorunu*, Hürriyet Gazetesi, 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/makedonya-isim-sorunu-40871078> adresinden alındı. (ET:19.05.2019).
- Fazlagikj, A., & Abdula, F., *Yunanistan Başbakanı Çıpras Kuzey Makedonya'da*, Anadolu Ajansı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-basbakani-cipras-kuzey-makedonyada/1440702> adresinden alındı. (20.05.2019).